

Vliv testování na úspěšnost žáků

z citované literatury přeložili a výkladem doplnili: Glynn Kirkham, Pavla Oriniaková

MŠMT, 2011

Chtěli bychom vám představit čerstvou výzkumnou zprávu pracovníků Centra pro ekonomiku a veřejnou správu („*The Centre for Market and Public Organisation*„) Univerzity v Bristolu¹ ve Velké Británii, která popisuje vliv testování na úspěšnost žáků a jejich segregaci. Informace jsme doplnili porovnáním čerstvých výsledky testování PISA v Anglii a Walesu.

Zmíněná výzkumná zpráva využívá unikátní situace ve Velké Británii, kde došlo k tomu, že se v roce 2001 vláda země Wales rozhodla dále nepoužívat národní standardizované testování žáků škol v jedenácti letech, zatímco Anglie v tomto testování stále pokračuje². V této době máme tedy k dispozici výsledky porovnání dvou jinak identických systémů, co se týče obsahu kurikula, vzdělávacího systému, rodného jazyka, kde jedinou proměnnou je právě rozdíl mezi tím, zda vzdělávací systém využívá nebo nevyužívá testování škol.

Práce je zpracována na základě oficiálních statistických dat s využitím nástrojů srovnávací analýzy.

Ještě než se budeme věnovat samotným výsledkům, dovoluji, abychom se krátce zastavili u významu, který je v práci běžně zmiňován, ale v českém prostředí stále zůstává neznámý. Jde o pojem „*accountability*“.

Pojem „*accountability*“³ ve vzdělávání není v české vzdělávací politice ještě zakořeněn. Dochází k různým výkladům, které začleňují „*accountability*“ mezi ekonomické pojmy, vykládají ji jako povinnost „skládat účty“⁴ nebo je na „*accountability*“ ve vzdělávání pohlíženo jako postupy kontroly „které jsou ukládány pod pohrůžkou sankcí legislativními opatřeními“⁵.

¹ Burgess, S., Wilson, D., Worth, J.: A natural experiment in school accountability: the impact of school performance information on pupil progress and sorting. Working Paper No. 10/246, Centre for Market and Public Organisation Bristol Institute of Public Affairs, University of Bristol, 2010. Obrázky 1, 2 převzaty z citované publikace.
<http://www.bristol.ac.uk/cmppo/publications/papers/2010/wp246.pdf> (Odkaz k 12.1.2011)

² V Anglii bylo Národní kurikulum (standardy ve vzdělávání) zavedeno v roce 1988. Testování ve stupni Key Stage 1 bylo zavedeno v roce 1991, ve stupni Key Stage 2 v roce 1995 a ve stupni Key Stage 3 v roce 1993. Přehled vzdělávacího systému a způsobů zkoušek a testování žáků v Anglii - viz Příloha 1.

³ Dovolují si výraz uvádět v českém znění jako „*accountability*“, nemá český překlad. Zpracováno na základě práce Heim, *Michael: Accountability in Education: A Primer for School Leaders*, Hawai'i School Leadership Academy, nedatováno.
<http://www.prel.org/products/products/accountability.htm> (Odkaz k 4.1.2011)

⁴ „Tento pojem v sobě zahrnuje povinnost školy (morální i formální) „skládat účty“ ze své činnosti jak svým zřizovatelům a správním orgánům, tak i rodičům dětí a široké veřejnosti (Pol 2007)“, in: Kapitoly ze školského managementu, *Bohumíra Lazarová, Milan Pol, Jaroslava Tomanová, pracovní text, nedatováno*,
<http://fspd.muni.cz/~lazarova/materialy/management.pdf>

⁵ NÚOV, Zpravodaj 9/20001, Posilování úlohy státu při evaluaci vzdělávání,
<http://www.nuov.cz/uploads/Periodika/ZPRAVODA/2001/Zp0111a.pdf>, převzato z
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rfp_0556-7807_2000_num_130_1_1052

V zahraničí má „*accountability*“ ve vzdělávání, zvláště v současné době plné reforem, více významů. Jiný význam má pro politické lídry, představitele vzdělávání, rodiče, komunitu a zástupce soukromého sektoru, a veřejnost. Někdy je termín „*accountability*“ využíván jako synonymum pro „zodpovědnost“. Jindy se tento termín objevuje ve vztahu k informování k široké veřejnosti, nebo představuje povinnost dodržovat zákony, pravidla, nařízení nebo standardy, dále je také spojován s odměňováním a sankcemi na základě výsledků.

„*Accountability*“ zahrnuje a propojuje:

- odpovědnost
- pravomoci
- evaluaci
- kontrolu.

Definice accountability ve vzdělávání (Heim, 1995⁶):

„*Accountability*“ je zodpovědnost, která je spojena s pravomocemi provádět něco. Zodpovědnost je využívání pravomocí a rozhodování na základě odůvodnění a jasných argumentů.“

„*Accountability*“ je forma zodpovědnosti. Zahrnuje nejméně dvě strany a vzájemně uznávaný vztah mezi nimi. Tento vztah zahrnuje přenesení pravomocí k nějaké akci z jedné strany na druhou. Tyto pravomoci jsou však delegovány minimálně pod podmínkou, že bude prokazatelně dosaženo nějakého výsledku. Za dostatečný výsledek by měl být považován takový, který je reálný (tj. nejméně tak dobrý, jaký může být očekáván za určitých podmínek). Na základě kontroly pak může být svěřená pravomoc odebrána, pokud není požadovaného výkonu dosaženo.

„*Accountability*“ může být vztahována k procesu (jak bylo něco provedeno), nebo výstupům (jakých výsledků bylo dosaženo). Pokud jsou někomu svěřeny pravomoci provést nějakou akci, měl by jí přinejmenším provést „pořádně“ – to je v souladu s očekáváním, jak bude akce provedena. Toto můžeme nazvat zodpovědností za proces („*procedural accountability*“).

„*Accountability*“ se ale může dále rozšířit a zahrnout zodpovědnost za následky nebo výsledky akce – ať už pozitivní nebo negativní, zamýšlené nebo nechtěné. Tento pohled bychom mohli nazvat zodpovědností za následky („*consequential accountability*“).

Zodpovědnost za následky („*consequential accountability*“) je vyžadována ve vzdělávacích systémech, které vycházejí z přesvědčení, že vzdělávání by mělo být orientováno na výsledky.

Zavedením testování – tedy sledováním výsledků, které žáci dosáhli na základě jednotných kritérií a pravidel – se **zdůrazňuje zejména zodpovědnost škol za výsledky ve vzdělávání.**

⁶ Heim, M. (February 1995). “Accountability in Education.” (unpublished paper submitted to the Hawai‘i department of Education in partial fulfillment of professional improvement leave requirements). Honolulu, HI: Hawai‘i State Department of Education, Office of the Superintendent, in Heim, *Michael: Accountability in Education: A Primer for School Leaders* (poznámka pod čarou č. 2).

V Anglii je systém postavený na zodpovědnosti pevně zakořeněný, zejména po školské reformě v roce 1988⁷. Jde o systém, ve kterém se zodpovědnost tržně orientovaná (zodpovědnost k rodičům, která se projevuje zveřejňováním informací o výsledcích školy jako základního nástroje pro rodiče určujícího výběr školy) mísí se zodpovědností za výstupy standardizovaného testování žáků sledované ze strany orgánů školské správy. Jde o zodpovědnost za následky a v případě špatných výsledků žáků může mít vážné následky, protože v anglickém systému se váže financování na žáka.

Dosud se autoři vědeckých prací shodovali na jednom: že není jednoduché vyhodnotit dopad testování žáků na jejich úspěšnost a na výkonnost školy, protože je velmi obtížné najít odpovídající kontrolní skupinu. Prezentovaný výzkum však umožňuje vyhodnotit výsledky dopadu „přirozeného experimentu“, který nabízí porovnatelné údaje.

Od roku 1992 do roku 2001 byly každoročně publikovány tabulky výsledků škol v Anglii i ve Walesu. Ve Walesu byly zveřejňovány tabulky výsledků GCSE zkoušek žáků v šestnácti letech. V Anglii jsou součástí tabulek i výsledky národních srovnávacích testů žáků v jedenácti letech a to od roku 1996 – ve Walesu tyto výsledky nikdy zveřejňovány nebyly.

Tyto tabulky výsledků škol rychle získaly velkou pozornost, společně se přehlednými srovnávacími tabulkami, které byly zveřejňovány každoročně ve všech národních a místních médiích s opravdovým přesvědčením všech zainteresovaných skupin o významu postavení jednotlivých škol ve srovnávacích tabulkách⁸.

Velšská vláda, po převzetí pravomocí nad vzdělávací politikou, zrušila publikování těchto srovnávacích tabulek, v červnu 2001 právě poté, co žáci vykonali GCSE zkoušky (v listopadu už jejich výsledky publikovány nebyly). Národní testování žáků ve věku 10-ti let - bylo ve Walesu zastaveno v roce 2005. Hlavním důvodem pro změnu politiky byla snaha velšské vlády zavést alternativu k tomu, co bylo nazváno „tržním“ způsobem poskytování veřejných služeb v Anglii. Srovnávací tabulky neměly podle velšské vlády oporu ani ze strany představitelů učitelské profese, ani veřejnosti. Politická změna byla zřejmě motivována levicovou historií Walesu, a snahou vlády udržet ve Walesu, kde je společnost tradičně více homogenní než v Anglii, sociální smír a zajistit tím podporu vlády.

Jiné části vzdělávacího systému ve Walesu zůstaly téměř nezměněny. Ve vzdělávací politice Walesu došlo jen k několika málo větším změnám, většina politiky byla prováděna stejně: kurikulum, školní inspekční systém včetně četností inspekcí, výuka, dále probíhají zkoušky GCSE žáků v šestnácti letech. Školní inspekce ve Walesu poskytuje jednotlivé zprávy o jednotlivých školách, ale žádné srovnávací informace.

I když média ve Walesu oficiálně žádné informace o výkonnosti škol nezveřejňují, školy samy mohou publikovat informace na svých webových stránkách, nebo prospektech a ve výročních zprávách. Autoři studie zjistili, že ne všechny své výsledky posledních GCSE zkoušek zveřejňují. Svě poslední výsledky nezveřejnily školy, jejichž výsledky byly významně nižší než regionální průměr. Tento jev je společný i školám v Anglii: na svých

⁷ Education Reform Act of 1988

⁸ Wilson, D., Croxson, B., and Atkinson, A. (2006) 'What gets measured gets done': headteachers' responses to the English secondary school performance management system, *Policy Studies*, 27(2): 153-171.

webových stránkách publikují své výsledky zkoušek GCSE spíše školy, jejichž výsledky jsou dobré. Špatné výsledky GCSE zkoušek se spíše nezveřejňují.

Tato situace nyní umožňuje porovnat dva identické vzdělávací systémy, z hlediska dopadů testování. Autoři výzkumu testovali hypotézu, zda je výkonnost škol ve Walesu po zrušení testování a srovnávacích tabulek nižší oproti školám v Anglii. Tyto tabulky jsou kontrolovány ze strany rodičů, kteří mohou reagovat tím, že zamezí nízkým výkonům školy a jsou také kontrolovány ze strany školské správy, která může uložit sankce. Zastavení publikování těchto srovnávacích tabulek ovlivní uplatňování zodpovědnosti jak vůči rodičům, tak ve vztahu ke školské správě.

Druhou hypotézou byla úvaha, že po zastavení zveřejňování výsledků testů a testování se pozornost spíše obrátí na třídu, výuka nebude tolik zaměřována na zlepšování se v testech, ale zacílí se na širší kurikulum a širší výstupy vzdělávání. To by mělo přinést lepší výsledky ve zkouškách GCSE v 16-ti letech.

Pro porovnání použili autoři výzkumu klasičnou metodu srovnávací analýzy, která porovnává výstupy v Anglii a ve Walesu, před a po reformě.

Výsledky:

Výzkum přináší systematický, silný a významný důkaz, že zrušení testování a srovnávacích tabulek významně snížilo výkonnost škol ve Walesu.

Testování škol nemá vliv na segregaci škol vyplývající ze socioekonomického rozdělení a schopností žáků.

Významné rozdíly mezi výsledky žáků ve školách v Anglii a ve Walesu byly zjištěny při porovnávání výsledků, které se zveřejňují i u těch, které se nezveřejňují – proto se autoři domnívají, že nejde jen o dopad faktu, zda se výsledky testování publikují, nebo ne.

Autoři zjistili také významné rozdíly mezi školami: negativní dopad zrušení testování se koncentruje zejména ve školách, které jsou mezi spodními 75% škol zatížených nižšími schopnostmi a chudobou. Jen na školy v horní čtvrtině srovnávacích tabulek neměla reforma ve Walesu vliv. Autoři také dokazují, že reforma ve Walesu má dopad místní konkurenci mezi školami napříč celou zemí, ve venkovských i městských oblastech.

Běžným argumentem oponentů srovnávacích tabulek je to, že jejich publikování posiluje sociální segregaci tím, že nepřímo sděluje rodičům, v jakých školách jsou lepší žáci. V rámci výzkumu byla proto také testována hypotéza, zda srovnávací tabulky ovlivňují rozdělení podle schopností, kdy lepší školy přijímají lepší žáky. Vyšší vliv by testování a srovnávací tabulky by mohly mít tam, kde se zveřejňují jako podklad pro rozhodování rodičů při výběru školy, a tam by mělo dojít k většímu socioekonomickému rozdělení. Základem takového výkladu je úvaha, že rodiče z vyšších socioekonomických tříd, pro které jsou zajímavé lepší školy, jsou schopni nejlépe zareagovat při výběru lepší školy například tím, že koupí dům a přestěhují se do místa školy, nebo mohou děti do školy dopravovat.

Autoři zkoumali tento fenomén ze tří hledisek:

- zda dochází ke změnám v indexu odlišnosti, který měří relativní rozdíl v chudobě ve sledovaných územích na úrovni místních samospráv
- zda se „chudé školy“ v Anglii nebo ve Walesu stávají stále chudší v průběhu období po politické změně (zjišťováno podle procenta žáků, kteří dostávají ve škole stravu zdarma - sociálně slabí)
- zda jsou pro žáky z nepříznivých podmínek přístupné dobře hodnocené školy před změnou a po změně

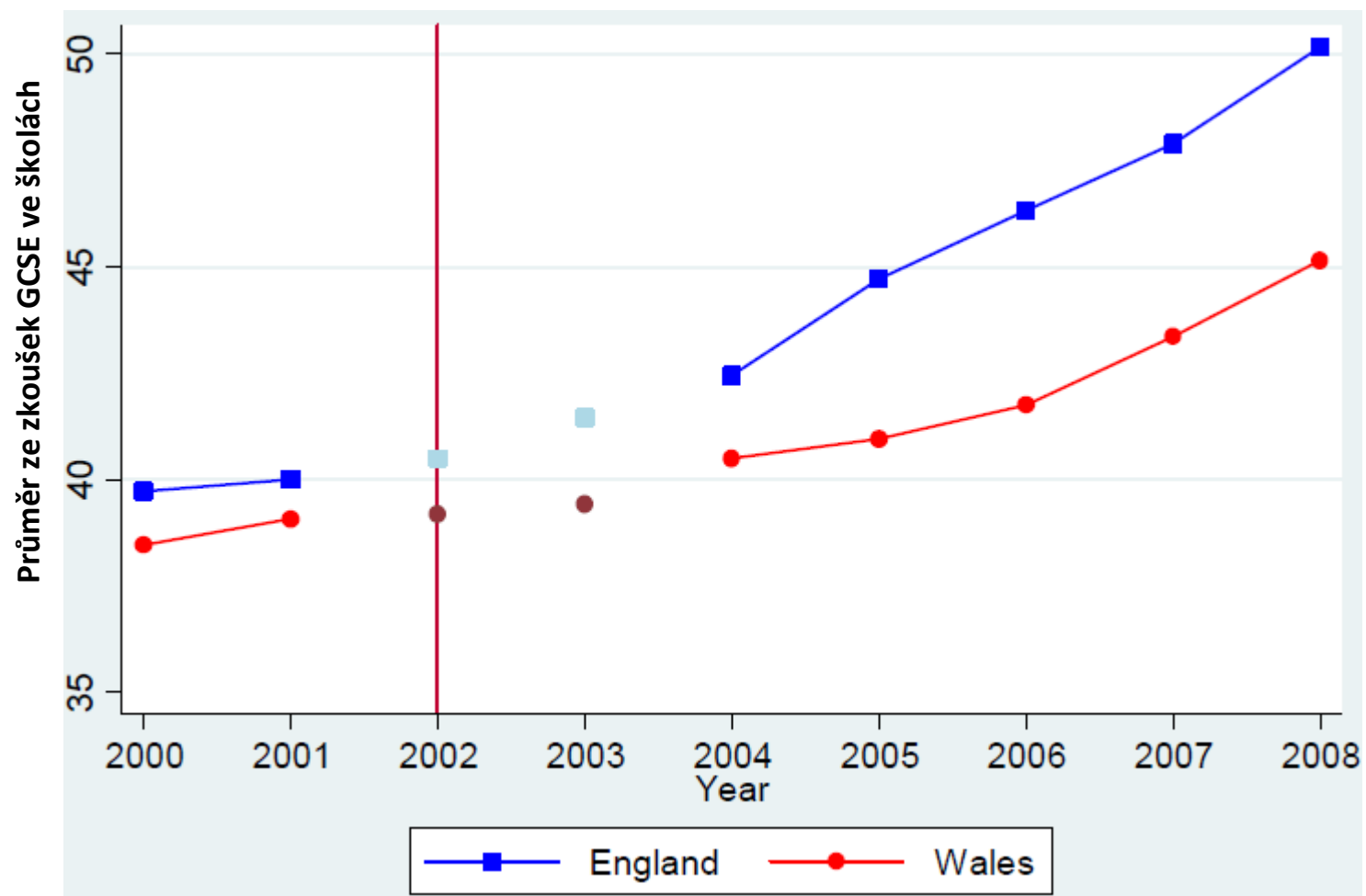
Bylo zjištěno, že testování škol nemá významný vliv na polarizaci a segregaci z prvních dvou hledisek. Pouze při testování hlediska dostupnosti lepších škol pro žáky z různého socioekonomického prostředí bylo zjištěno, že k mírné polarizaci došlo ve Walesu, kde testování a publikování tabulek bylo zrušeno, ale ne v Anglii.

Výsledky testování PISA v Anglii a Walesu

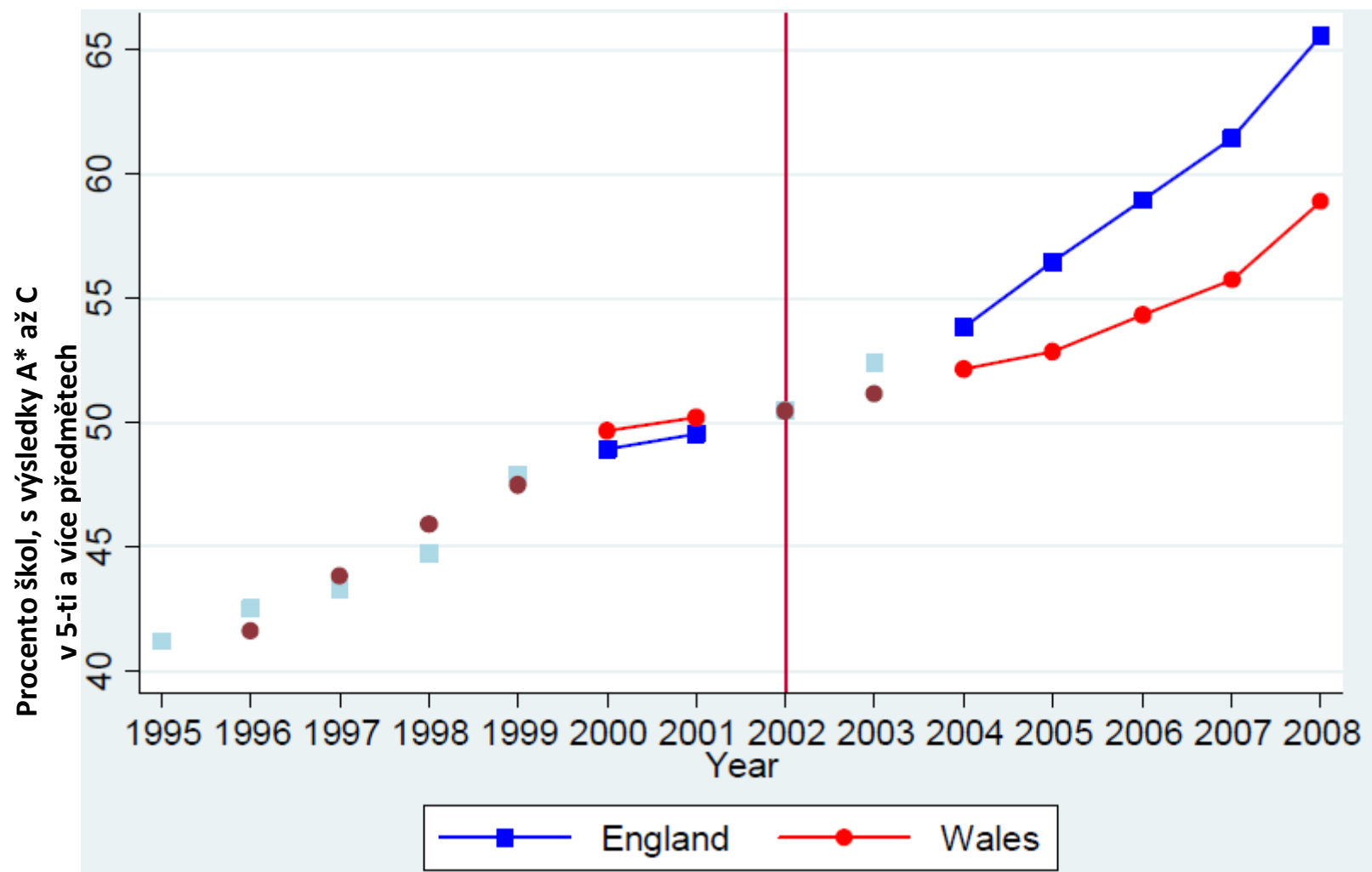
Doplňujeme tyto údaje z citované analýzy porovnáním mezinárodního testování PISA. V porovnání let 2009 a 2006 se výsledky testování PISA ve Walesu oproti Anglii razantně zhoršily ve všech sledovaných oblastech.

Výsledky v grafech:

Obrázek 1: Průměr ze všech stupňů zkoušek GCSE ve všech školách v Anglii a ve Walesu v období 2000 - 2008.

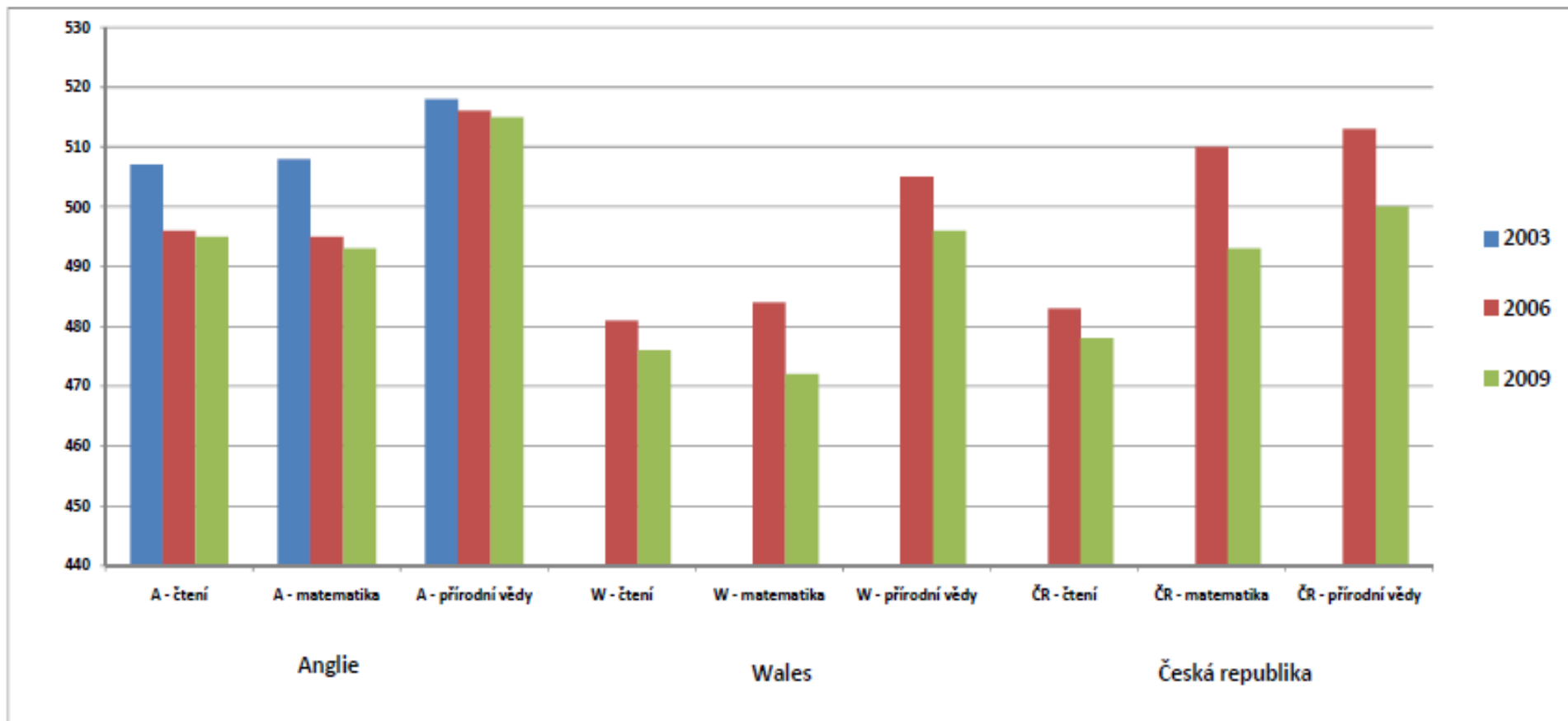

Obrázek 2: Procento škol, kde studenti ve zkoušce GCSE dosáhli výsledků A* až C v 5-ti a více předmětech, v Anglii a Walesu.
A*-C zahrnuje stupně A*, A, B, C – nejlepší výsledky, jakých může student dosáhnout. Jejich dosažení je podmínkou pro další akademické vzdělání.

Obrázek 3: Výsledky testování PISA v Anglii, Walesu a ČR v letech 2003, 2006, 2009.
 (V roce 2003 byla do testování PISA zapojena jen Anglie.)

A- Anglie, W – Wales, ČR – Česká republika.

BBC, 7. 12. 2010

<http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-11930257> (odkaz platný k 4. 1. 2011)

PISA testy ukázaly, že žáci Walesu zaostávají

„Tyto výsledků jsou zklamáním. Ukazují nepřijatelný propad v naší obecné vzdělanosti – každý zapojený do vzdělávání ve Walesu by měl být znepokojen.“

„Je potřeba, aby se školy, místní samospráva a my sami jako vláda postavily k těmto výsledky podívat zpříma a přijali za ně zodpovědnost.“

Leighton Andrews, ministr školství, Wales

„Wales vykazuje výsledky na stejné úrovni jako Slovensko a Česká republika, pod průměrem. Jsem si jistý, že Wales by se měl snažit být lepší **než toto.**“

Michael Davidson, OECD

Příloha 1: Přehled vzdělávacího systému a způsobů zkoušek a testování žáků v Anglii

Věk žák k 31.8., před vstupem do šk. roku	Školní rok	Stupeň kurikula	Hodnocení žáků	Očekávaná úroveň naplnění standardu vzdělávání
3	Nursery	Foundation Stage		
4	Reception			
5	1	Key Stage 1		
6	2		<i>Hodnocení ze strany učitele**; angličtina, matematika, přírodní vědy na konci 2. školního roku</i>	Úroveň 2 a,b,c
7	3	Key Stage 2		
8	4			
9	5			
10	6		<i>Národní standardy hodnotící testy - angličtina, matematika, přírodní vědy na konci 6. školního roku (v 11-ti letech)</i>	Úroveň 4
11	7	Key Stage 3		
12	8			
13	9		<i>Hodnocení ze strany učitele ve všech předmětech** na konci 9. školního roku</i>	Úroveň 5 nebo 6
14	10	Key Stage 4		
15	11		<i>GCSE národní zkoušky na konci 11. školního roku (v 16-ti letech)*</i>	
16	12	Key Stage 5	<i>'A' 1 zkoušky*</i>	
17	13		<i>'A' 2 zkoušky* nebo mezinárodní bakalářské zkoušky*</i>	

* Jsou hodnoceny a známkovány externím hodnotitelem

** Jsou hodnoceny a známkovány ve škole

Očekávaná úroveň naplnění standardu vzdělávání

	věk 7 let	věk 11 let	věk 14 let
Úroveň 8*			
Úroveň 7			
Úroveň 6			
Úroveň 5			
Úroveň 4			
Úroveň 3			
Úroveň 2 a, b, c			
Úroveň 1			

	Talentovaný
	Nad očekávanou úroveň
	Na očekávané úrovni
	Pod očekávanou úroveň

*V Key Stage 3, úroveň 8 je pouze pro matematiku.

Příklady a ukázky testů v Anglii:

Key Stage 2 – angličtina, matematika, přírodní vědy:

http://www.st-josephs-pickering.n-yorks.sch.uk/past_test_papers.htm

Key Stage 3 – angličtina, matematika, přírodní vědy:

<http://www.emaths.co.uk/KS3SAT.htm>

GCSE

<http://www.wjec.co.uk/index.php?nav=106>